
BUDUĆNOST TEOLOGIJE I TEOLOG BUDUĆNOSTI

Ante Mateljan, Split

UDK: 211 : 261.6

Stručni članak

Primljeno 10/99

1. BUDUĆNOST SVIJETA - ILI IMA LI BUDUĆNOST BUDUĆNOSTI?¹

Manje od stotinu dana dijeli nas od početka dvijetisućite. Bila ona ili ne bila početak novog tisućljeća, s mnogih se strana predstavlja prekretnicom, početkom poželjnoga novog vremena koje je pred nama! Dvadeseto stoljeće, što ga bez velikog žaljenja ispraćamo, ostavlja neizbrisiv trag ne samo u općoj povijesti čovječanstva, nego i u životima svakoga od nas. Mi, djeca dvadesetog stoljeća, obilježeni smo svijetlim bojama veličanstvenog napretka svake vrste tehnike, komunikacije i civilizacije, ali isto tako i najružnijim bojama strahotnog dinamizma zla što smo ga, za ovog netom proteklog rata, osjetili i na vlastitoj koži. Noć je dvadesetog stoljeća posuta zvijezdama svetih što se iskazaše djelima čovjekoljublja, ali što je to prema čovjekomržnji moćnika i silnika, što je očitovaše kroz nasilje, kako vojno tako i ekonomsko, političko i nekulturno?! Rane na tkivu zemlje i u životima ljudi duboke su i opasne! Tko će ih zacijeliti?

Nije stoga čudno što je svijet zapitan pred budućnošću! Svijet, zakoračujući u novo tisućljeće, s nevjericom gleda kud ga vlastite stope vode! Ulazimo - voljko ili nevoljko - u treće tisućljeće, ulazimo u budućnost koja nam je suđena, ulazimo u budućnost iz koje nema povratka! Budućnost je sinonim za izazov, za provokaciju, ona je puno više upitnik nego uskličnik! Budućnost je izazov i kao zadatak koji valja ispuniti iz idealizma ili pak iz pukog egoizma, ako ideala više nema!

Ali, budućnost nije samo moja! Budućnost je naša, budućnost je budućnost svijeta, kozmosa, majčice zemlje i njezinih ukućana! A smjer će joj odrediti onaj tko joj je za kormilom ako je sposoban upravljati poviješću i ako ima pravi cilj! Budućnost svijeta je u rukama prirodnih zakona i sila što njim ravnaju i što ga usmjeravaju na za nas nepromjenjivoj strijeli vremena! Ali ipak, pa bila to drama, tragedija ili otajstvo, na kormilu povijesti stoji ruka čovjekova, koji se neprestance pita kud ga koraci vode i koje mu je uporište i cilj.

¹ Razmišljanje uz početak prve akademske godine Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Splitu (5. listopada 1999.), nadahnuo člankom A. Gesché, "Pohvala teologiji", *Svesci* 91/1998., str. 5-11.

Ima ih koji tvrde, ozbiljno i argumentirano, potkrijepljeni analizom trenutne političko-civilizacijske slike svijeta (S. Huntington), da smo daleko od pravoga cilja što bi trebao objediniti sve ljudske sposobnosti i težnje i dovesti do civilizacije jedinstva i mira među ljudima, do Civilizacije pisane velikim početnim slovom, do Civilizacije ljudi. Budućnost je još uvijek debelo zamršen gordijski čvor, ali ne više sukobljenih ideologija i klasa, nego sukobljenih pet ili šest svjetskih civilizacija, kojima je temelj u suprotstavljenim religijskim korijenima i nezasitnim ekonomsko-političkim težnjama za dokazivanjem vlastite moći.

Drugi će reći da smo na samom pragu cilja kojemu vodi čitava povijest, i da se budućnost primakla do te mjere da će napokon obzor sutrašnjice ostati bez perspektive, jer da ćemo u neposredno buduće vrijeme, stegnuti obručem komunikacija, posredovanjem i miješanjem ideja, dobara i mogućnosti, te posebice prevladavanjem humanističkog pogleda na čovjeka i primjenom zapadnih standarda u ljudskim pravima i društvenim odnosima, na tragu sveopće tolerancije potaknute logikom ekonomskog rasta na osnovama političke demokracije i liberalne ekonomije, konačno doživjeti kraj povijesti! Stoga se s pravom smijemo nadati (tvrdi F. Fukujama) da ćemo upravo mi, ljudi dvadeset prvog stoljeća, živjeti u vremenu posljednjih ljudi, u vremenu u kojemu "budućnost nema više budućnosti".

A treći će reći kako baš sada valja slaviti Jubilej! Spomen prošlosti slavljen danas, a okrenut sutrašnjici, jer se budućnost određuje ne samo zakonima naravi i slijedom neumitnog vremena nego i djelom nepredvidive slobode! Radi se o dvostrukoj slobodi: ne samo o slobodi izbora između dobra i zla, nego još više o slobodi onoga koji ljubi i onoga tko na ljubav odgovara! U toj dvostrukoj dinamici povijest gubljenja postaje i povijest spasenja, a budućnost ne samo prostor straha nego i neupitne nade! Veli Ivan Pavao II.: "Povijest spasenja vrlo je zanimljiva tema. Sva pitanja što ih je sebi postavio II. vatikanski sabor, svode se zapravo na tu temu. Povijest spasenja ne vraća se samo na pitanje povijesti čovjeka, nego se suočava i s problemom smisla njegova postojanja. Stoga je, istodobno, povijest i metafizika. Dapače, moglo bi se reći da je najcjelovitiji oblik teologije, teologija svih susreta između Boga i svijeta. Koncilska konstitucija *Gaudium et spes* samo je aktualizacija te velike teme." (*Prijeći praga nade*, 78).

Povijest se - a to je postulat kršćanske vjere - i kao prošlost, i kao sadašnjost, i kao budućnost, ostvaruje u interakciji s nadnaravnim, koje nije samo nevidljivo, a učinkovito prisutno, poput "Nepokretnog pokretača" i "Velikog zakonodavca" nego se uprisutnjuje u vrijeme na otajstven i paradoksalan način. To je očitovanje i

uprisutnjenje Božje u vremenu, u znaku, riječi, osobno i otajstveno. Tko prezre i pogazi Božje uprisutnjenje u povijesti, toga će samo vrijeme pogaziti i pregaziti, i umjesto da zakorači u budućnost spasenja, "prezir pouke povijesti i Božjih znakova u sadašnjosti izbacit će ga na smetlište budućnosti" (M. Đorđević).

Ako li pak, čak i mi, kršćani, makar i nevoljko, priznajemo da nas prošlost još mnogim koncima davi i da nas sadašnjost, koliko god ugodna bila, istodobno obvezuje, ograničava i straši, što nam je onda očekivati od budućnosti i što je budućnosti očekivati od nas? Jesmo li mi (ovdje prisutni) osnivanjem KBF-a u Splitu, stvarno, na vrijeme zakoračili u budućnost!? Jesmo li postavljeni za znak onima kojima mučna prošlost ili svoje glava i samodostatna sebeljubiva sadašnjost, ne daju da otvore vrata budućnosti!

Kažu da je vrijeme jednosmjerno, a to će reći Bogosmjerno - Bogu usmjereno, i u budućnost se ide upravo tim smjerom! U drugim smjerovima ide se ukrivo! Ako se pak tko želi vratiti u prošlost, samo će se vrtjeti u začaranome krugu izgubljenog vremena! Dakle, vrijeme je da se upitamo: Ima li budućnost budućnosti? Ima li svijet budućnosti? Imamo li mi budućnosti? A da bismo - barem dijelom, na te upite odgovorili, valja nam postaviti još jedno čudno pitanje: Ima li Bog budućnosti? Naime, naša budućnost ovisi o Božjoj budućnosti! Budućnost vjere i teologije ovisi o budućnosti Boga! O budućnosti Boga ovisi budućnost teologa!

2. BUDUĆNOST BOGA - ILI IMA LI BOG BUDUĆNOSTI?

Koja je budućnost Boga? Nedavno se kod nas pojavila vrlo intrigantna knjiga: *Povijest Boga*!² I ta je povijest vrlo duga, provlači se kroz sve pore ljudske povijesti, kroz sve Scile i Haribde napretka i nazatka, civilizacija, tehnologija i kultura, da bi na koncu dvadesetog stoljeća stigla u neobičnu razdjelnicu: Kao da je "povijest Boga" otišla u dva smjera, s jedne strane u prostor neobičnih doživljaja i posebnih iskustava (usp. simpozij "Iskustvo vjere"), a s druge se strane Boga odvelo u prostor teološke deskripcije koja je izmaknuta ispod ruku neupućenih i nekvalificiranih, i zapletena u zavrzlake teoloških disputa.

Nedavno se pojavila i druga knjiga: *Nevolje s odsutnim Bogom*!³ Dvadeseto stoljeće vrijeme je Božje odsutnosti, govorio je mučenik D. Bonhoeffer, ne precizirajući da li se Bog odselio samo za neko vrijeme

2 K. Armstrong, *Povijest Boga*, Prosvjeta, Zagreb 1998.

3 T. Varone, *Nevolje s odsutnim Bogom*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1998.

ili zanavijek! Pa ako to i nije posve točno, ne možemo se oduprijeti dojmu da je Bog pao u zaborav! Je li to stoga što se govor o Bogu zagubio, odnosno što je - prema Levinasu - teologija "upala u semantičku neodređenost"? Sve češće se ponavlja Heideggerov prigovor: "Metafizika je zaboravila bitak, filozofija je zaboravila vrijeme, a teologija je zaboravila Boga"! Kako bilo, ako Bog ima budućnosti, onda nam je očekivati njegov povratak! Stoga vrijeme koje je pred nama, ako i nije odveć dobro, ima nade da bude veliko! Nije dobro jer su se raspale sigurnosti, ali postoji veliko očekivanje!

Teško je očekivati Božji povratak dozivajući ga na način proroka Baalovih u Ilijino vrijeme, ili modernih šamana i maga! Ako mu se želi pripremiti put, valja se osloboditi suvišnih tereta i hrabro se uputiti uzbrdicom vjere nad kojom je samo nebo, jer se druga strana samo s vrhunca vidi! Naime, kao da se Bog naučio pameti, te prije negoli opet dođe k nama, čeka hoće li tko doći k njemu! Nije problem u tome da on bude "prisutan nama" (to je on već obavio), nego je problem da "mi budemo prisutni njemu" (a bojati se je da će se načekati)! Koja je, dakle, budućnost Boga? Božja budućnost je u našem odgovoru, u čovjekovom "neka mi bude po tvojoj riječi", u ovome svijetu sada i u svakom danu sutrašnjice.

Ima li Bog šanse? Bog u svijetu, Bog u vremenu, Bog u životu, Bog u budućnosti! Ima li nade da budućnost bude "budućnost Božja" a ne budućnost "bezbožnička"! Ima li šanse u civilizacijsko-religijski podijeljenome i ekonomsko-politički isprepletenom svijetu kršćanski Bog, Trojedini i Jedincati? Ima li šanse Bog i Otac Gospodina našega Isusa Krista, i njegov utjelovljeni Sin, Isus Krist, pravi Bog i pravi čovjek u jedinstvu Duha Svetoga? Po svojem vlastitom izabranju Bog ima onoliko šansi i onoliko budućnosti koliko mu ljudi dozvole, koliko mu putova otvore i koliko ga sami k sebi pozovu!

3. BUDUĆNOST TEOLOGIJE - ILI IMA LI TEOLOGIJA BUDUĆNOSTI?

Ako je Božja budućnost povezana uz naš odgovor, onda je i naš govor o istom tom Bogu povezan uz njegov poziv i naš odaziv, uz trud da mu kažemo da, i to gdje, kako i kada to od nas bude traženo! To će reći da teologija - kao "govor o Bogu" - ovisi o onom što je sam Bog progovorio (što znači za nas, nama i u našu korist), i o uobličenu ljudskog odgovora na Božji govor!

Teologija - govor o Bogu, ima bogatu prošlost. Toliko bogatu da mnogi od nje kao od rente žive, otkrivši da se daje dobro iskoristiti i kao eksponat u vlastitom religijskom muzeju. Teologija ima i svoju sadašnjost. Raznovrsnu, preobilnu sa svake strane. Toliko obimnu

da je ne možeš ni pregledati, a ni zaobići! Tako obimna teologija je i oteščala, pa se ne može ni pomisliti da bi živahno skoknula na zahtjev života, da bi se svježije okrenula i pokrenula, da bi potrčala uzbrdo i povukla kola zapala u glibu.

Sadašnjost teologije - govora o Bogu - nalik je, možda, karoseriji krasne limuzine kojoj motor nešto nije u redu - ne vuče! Neki važni dijelovi kao da ne pristaju cjelini, pa se mnogima čini da se u toj limuzini ne bi bilo uputno zaputiti na uzbrdit put muka egzistencije i transcendencije! A zna se da su joj ceste razrovani putovi svijeta, i da su joj kotači riječi, a gorivo snaga Duha! Zar ne bi bilo lijepo da tu limuzinu upalimo, pa kad krenemo da onda od srca svi mi, teolozi i teologinje zapjevamo: "Budućnosti, evo nas!"

Budućnost teologije je zadatak! Ili - teologija je zadatak budućnosti! Zadatak je stvaranje, izgradnja i održanje na životu "živog bogoslovlja" u kojoj će Božji govor, riječju, djelom i osobno, te vjera Crkve i teološka refleksija biti dijelom "živog tijela" u kojemu neće svaka strana gledati samo sebe, nego biti u službi onoga tijela kojemu je glava Krist, a život Duh Sveti! Teologije u budućnosti neće ni biti ako ne bude živa i zdrava do te mjere da joj se noge i ruke u pokretima slažu, a unutarnji organi djeluju sukladno potrebama i boljitku čitavog organizma.

Osluhnite! Zar svijet ne želi ponovno osluhnuti vjeru? Zar ne teži za susretom? Za srećom? Za smislom? Za ispunjenjem praznine nad prazninama, praznine duše? Teologija bi se trebala prihvatiti velikog posla, strpljivog rađanja i građenja "jezika vjere"! Ako se ona tog posla ne prihvati, jaz koji se već pomalja produbit će se do te mjere da će eksplodirati svakovrsnim sektama! A od tog dana nismo baš daleko! Da bi Bog bio dostupan čovjeku, trebaju mu naše riječi, naši "pojmovi", kao što mu je za definitivni susret s čovjekom u povijesti bilo potrebno naše tijelo! Ali ljudima trebaju ti isti pojmovi biti bliski (susretljivi, prepoznatljivi, što ne mora značiti uvijek analitički posve razloživi), i prepoznati kao "svoji". Bog, naime, traži čovjeka na ljudski način, da mu može pogovoriti!

Zadaća teologije budućnosti je oslobađati i samoga Boga od ideja koje su mu pridane, ali mu nisu sukladne! Nije to "spašavanje Boga", nego spašavanje čovjeka koji svoje utemeljenje i objašnjenje ima u Bogu! Teologija teži da ovo vidljivo osvijetli onim nevidljivim, te se među svim znanostima mora shvaćati kao drugačija, "izvantekstualna strana"! Teologija budućnosti "morala bi biti onaj žižak, ona svjetiljka u svetištu, koja bi uvijek morala podsjećati na oblak neznanja što okružuje svaku spoznaj!" (Gesche).

Teologije u budućnosti neće biti ako ne bude teološka - to jest ako ne polazi od Boga, od njegove riječi i djela, od njegova govora, od njegova dozivanja, pojavka i poziva na život! Teologije budućnosti neće biti ako ne bude kristološka - to jest ako joj stožer i uporište ne bude osoba i djelo utjelovljenog Sina Božjega, pravoga Boga i pravog čovjeka, raspetog poradi naših grijeha i uskrišenog za naše opravdanje! Teologije budućnosti neće biti ako ne bude antropološka - to jest ako joj sva pitanja ne budu prolazila kroz srce čovjekovo, kroz sve njegove radosti i nade, od začetka do konačnog susreta s Ljubljanim!

Teologije budućnosti neće biti ako ne bude jednostavna - to jest ako ne bude malena evanđeoskom malenošću i jasna bistrinom dječjeg oka, ako joj slovo ne bude potkrijepljeno osvjedočenjem o neizrecivoj tajni Božje ljubavi! Teologija budućnosti - ili će biti vjerna, evanđeoski vjerna, poput dobrog gospodara koji na stol iznosi staro i novo - ili je neće biti, osim kao prazni "mjed što zveči i praporac što ječi"! Teologija budućnosti - ili će privoditi Kristu, ili će biti konačni intelektualni oblik smutnje među onima koji više ni sami ne znaju gdje su i zašto!

Stoga je svaki sukob teologije i Crkve nešto najapsurdnije što se uopće može zamisliti i zbiti! To je kao kad bi igrači nogometa probušili loptu, preorali vlastito igralište, pa onda sjeli i dva poluvremena o nogometu raspredali! Budućnost teologije je dragovoljni upletaj u "Božju igru" u najpozitivnijem smislu riječi, u Božju igru sa svijetom, s vremenom i s čovjekom! U toj je igri svaki čovjek igrač, a teolog je suigrač s posebno povjerenim zadatkom na kojem se može dobro i korisno igrati, ali kojega nažalost može i izigrati i definitivno proigrati. Teologija upućuje u smisao igre vremena i vječnosti, povijesti spasenja - prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, tajne zla i otajstva ljubavi, žalosti gubitka i radosti nade! Teologija je zavirivanje iz imanencije u transcendenciju, ne svaki put jasno, ali uvijek dragocjeno!

4. TEOLOG BUDUĆNOSTI - ILI IMA LI NAS BUDUĆNOST VEĆ SADA?

A ima li teolog budućnosti? Da bi je imao, teolog se treba budućnosti otvoriti! To znači istodobno otvoriti se svijetu i čovjeku jer mu je budućnost s njima zajednička i dopustiti da njihova budućnost bude njegova budućnost, to će reći da njihova pitanja postanu njegova pitanja, da njihove strepnje postanu njegove, jednako kao i nade! Teolog budućnosti morat će biti smion, morat će dopustiti da mu "Bog padne na pamet"! Stoga je njegovo mjesto posve blizu stožera

svijeta, i ako ga tu ne bude, bit će beznačajan! A stožerno je pitanje smisla općega i vlastitog postojanja!

Gdje je i što je taj stožer!? Dok druge znanosti polaze od pitanja da bi pronašle odgovore, teologija polazi od odgovora i pronalazi prava pitanja! A Božji odgovor glasi: stožer svijeta, usađen u srce povijesti, u srce vremena i prostora, i u srce svih pitanja i odgovora je slavni križ Gospodina našega i Spasitelja Isusa Krista, u kojemu je život, spas i uskrsnuće naše! Dakle, teolog budućnosti će biti zemljanin, Adam, kojemu se za noge hvata prah poniznosti, jer je svjestan da nije on taj koji Boga posjeduje, nego da je Bog onaj koji posjeduje njega, i da je njegova "bogoslovna" riječ samo način na koji se čovjek otkriva pred Bogom i sam Bog pred čovjekom!

Teolog budućnosti bit će propitivač, kadar prihvatiti pitanja ljudi kao svoja, i pohranjivati ih u otajstvo samoga Boga! Iako će ga mnogi i dalje smatrati "čuvarem napuštenih putova", on je istinski tragač za novim putovima susreta! Stoga teolog budućnosti mora biti kritičan u odbacivanju krivih i lažnih putova, iz jednog jedinog motiva - iz ljubavi! Njegov zadatak nije sekularizacija teologije, nego osvjetljivanje, pa i krčenje putova što vode od Boga k čovjeku i od čovjeka k Bogu! Teolog je, stoga, "pustolov budućnosti"! Ako li, pak, bude za svoj račun letio sferama neuhvatljivih i nedodirljivih koji imaju svoje "igre bez granica", može postati tek snalazljivi prodavač tlapnji na tržnici želja, koji dobro unovčava šarene limenke pune pomrčine, ili - kako bi rekao prorok Mihej - samo "bali za pare"!

Teolog budućnosti će biti vezan Riječju, Bogomdanom i Bogudanom riječju, o koju mu valja objesiti sve svoje imanje, i svu svoju egzistenciju u ovoj dolini suza i samo će tom Riječju moći, osluškujući njezin odjek u dnu vlastite duše, krijepiti umorne i hrabrost vraćati ustrašenima! Teolog budućnosti će biti vjernik, vjerjenik i povjerenik Onog koji na vjeru zove, vjernošću se paše i vjeru izaziva, bit će poslanik Riječi i radnik u vinogradu, hrabar do svih granica ljubavi - ili ga uopće neće biti! Jedina granica teologu je Bog! A Bog je bezgraničan! Jedina propast teologa je biti bez Boga, a jedini plod i užitak njegova rada je zajedništvo s njim!

Budućnost svijeta ovisi o tome hoće li sačuvati ili će prekinuti onu "nit odozgo", nit koja ga veže s Bogom! A svi smo mi upleteni u njezino osnaženje ili kidanje. Nemali dio budućnosti svijeta i nas samih ovisi o nama, "Bogotražiteljima", "Bogonavjestiteljima" i "Bogogovoriteljima"! A mi ovisimo o suradnji s tim istim Bogom, o odazivu na dobrotu, koja ne dolazi na manje! Pravi učinak teologije je upućivanje na susret s Ljubavlju! Neka se upamti: "Teologija bez ljubavi nije daleko od toga da postane svetogrдна"! (Gesche).

Teolozi sadašnji! Svaka vam čast! Na trudu, na traženju, na riječi! Svaka vam čast, i poradite da tu čast nikad ne izgubite! Teolozi budućí! Čestitam vam na hrabrosti! Upustili ste se u avanturu s Bogom, i ako otvoreni i uporni budete, otkrit ćete zemlju čudesa, ne daleko u sferama nebeskim i tajnama transcendencije, nego u hodu koraka svojih među braćom i u srcima u kojima se nastanio Bog! Jer na koncu je Kristova zadnja: "Blago čistima srcem, oni će Boga gledati"! Amen!